ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-3

ARXITEKTURA VA QURULISH TERMINLARINI TARJIMA QILISH NAZARIYASINING O‘ZIGA XOSLIGI.

THE CHARACTERISTICS OF THE THEORY OF TRANSLATION OF ARCHITECTURE AND CONSTRUCTION TERMS.

Dexqonov Bahodirjon Ibrohimovich
FarDu o‘qituvhisi
Xolqo‘ziyeva Madinabonu O‘tkirbek qizi
FarDu talabasi

Annotatsiya. Maqolada arxitektura va qurulish terminologiyasi tarjimasiga qaratilgan atroflichva shaxsiy nazariyalar ilgari surulgan. Ko‘plab qurulish terminlari boshqa tillardan rus va o‘zbek tiliga kirib kelganligi uchun, tarjimashunoslikdagi g‘alizliklar va muammolar haqida shaxsiy fikr va farazlar haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: kontekst, terminologiya, poydevor, sanoat, polisemiya, omonimiya, konstruksiya, arka, arxitektura, erker, oyna, fasad.

Абстрактный. В статье представлены подробные и индивидуальные теории, направленные на перевод архитектурно-строительной терминологии. Поскольку многие строительные термины пришли в русский и узбекский языки из других языков, мы обсудим личные мнения и гипотезы о тонкостях и проблемах переводоведения.

Ключевые слова: контекст, терминология, фундамент, промышленность, полисемия, омонимия, строительство, арка, архитектура, эркер, окно, фасад.

Abstract. The article presents detailed and personal theories aimed at the translation of architectural and construction terminology. Since many construction terms have entered the Russian and Uzbek languages from other languages, personal thoughts and hypotheses about the difficulties and problems in translation studies are discussed.

Keywords: context, terminology, foundation, industry, polysemy, homonymy, construction, arch, architecture, bay window, window, facade.

Kirish.

Arxitektura va qurilish sohasi – bu texnik, badiiy va madaniy jihatlarni uyg‘unlashtirgan murakkab fan bo‘lib, uning terminologiyasi ham xilma-xillik va aniq talqinni talab etadi. Bu sohadagi atamalarni tarjima qilishda nafaqat lingvistik, balki madaniy, tarixiy va texnik kontekstlarni hisobga olish zarur. Arxitektura va qurilish sohalari o‘zining murakkabligi, xilma-xilligi va o‘ziga xos terminologiyasi bilan ajralib turadi. Har bir sohaning o‘ziga xos til va atamalari mavjud bo‘lib, ular mutaxassislar o‘rtasida aniq va to‘g‘ri muloqotni ta'minlashga yordam beradi.

Zamonaviy dunyoda qurilish texnologiyalarining tez rivojlanishi, xalqaro loyihalarning ko‘payishi va turli madaniyatlar o‘rtasidagi hamkorlikning kengayishi arxitektura terminlarini tarjima qilishning ahamiyatini yanada oshirmoqda.

Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilish turli qiyinchilik va xatolarga duch kelishi mumkin. Mana ulardan ba’zilari: polisemiya va omonimiya. Ba’zi atamalar bir nechta ma’noga ega bo‘lishi yoki tovushiga o‘xshash bo‘lishi mumkin, ammo arxitektura-qurilish kontekstida turli xil ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Agar kontekstni hisobga olmasangiz, bu noto‘g‘ri tarjimaga olib kelishi mumkin. Arxitektura va qurilishdagi ko‘plab atamalar o‘ziga xos bo‘lib, boshqa tillarda

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-3

o‘xshashi yo‘q. Tarjimon yangi atamalarni o‘ylab topishi yoki tushunishni qiyinlashtiradigan keng tavsiflarni ishlatishi kerak. Qurilish sanoati muttasil rivojlanib, zamon o‘tishi bilan yangi texnologiya va standartlar paydo bo‘lmoqda. Bu ilgari qabul qilingan atamalarni eskirtirib, tarjimalarni yangilashni talab qilishi mumkin.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya.

Ma'lumki, o‘tgan asr oxiri, yangi asr boshlarida o‘zbek tilining lug'at tarkibini tizimli o‘rganish bo‘yicha katta ishlar amalga oshirildi. Bu boradagi X. Ne’matov va R.Rasulovlarning “O‘zbek tilidagi tizimli leksikologiyasi asoslari” va undagi qator qator katta e’tiborga loyiqdir. O‘ziga qarab ikki guruhga bo‘lish mumkin:

1) tilning leksik tizimini leksemalarning tizimli birikmasi sifatida izohlash;

2) tilning leksik tizimini ideografik tizim sifatida talqin qilish.

Ikkala holatda ham tilning leksik tizimi ierarxik tuzilishga ega yaxlit tizim sifatida qabul qilinadi. Birinchi holda, ular ma'naviy jamoalar va xususiyatlar dialektikasi [1]asosida "ma'nodan shaklga" tamoyili bo‘yicha tavsiflanadi va turlarga bo‘linadi, ikkinchisida - dunyoni lingvistik tasvirlash kontseptsiyasi asosida, "tushunchadan til birligiga" tamoyili bo‘yicha.

Terminologiya turli mamlakatlar yoki mintaqalarda turli ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin. Bu turli tillar o‘rtasida tushunmovchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Ayrim hollarda bir xil atama kontekstga yoki mintaqaga qarab turlicha talqinga ega bo‘lishi mumkin. Tarjimon eng maqbul variantni tanlashi kerak.

Ba’zi atamalar turli tarjimonlar yoki turli manbalarda turli xil tarjima qilinishi mumkin va bu chalkashliklarga olib kelishi mumkin. Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilishda ana shu qiyinchilik va xatolarga qarshi kurashish uchun tajribali va malakali tarjimonlarga ega bo‘lish, shuningdek, ixtisoslashtirilgan lug‘at va ma’lumotnomalardan foydalanish muhimdir. Shuningdek, atamalar va ularning mahalliy standartlar va normativlarga muvofiqligini aniqlash uchun arxitektura va qurilish sohasidagi ekspertlarga murojaat qilish foydalidir. Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilish, ayniqsa tarjimon ushbu sohada yetarli bilimga ega bo‘lmasa, bir qator qiyinchilik va xatolarga duch kelishi mumkin. Keling, yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan asosiy muammo va xatolarni ko‘rib chiqaylik.

Arxitektura va qurilish bilan tanish bo‘lmagan tarjimonlar texnik atamalarni noto‘g‘ri talqin qilib, noto‘g‘ri tarjima qilishlari mumkin. Arxitektura va qurilish terminologiyasini muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun tarjimon uchun mavjud bo‘lmagan ixtisoslashtirilgan lug‘atlar, izohli lug‘atlar va texnik adabiyotlardan foydalanish imkoniga ega bo‘lish zarur. Arxitektura va qurilishda terminologiya muttasil o‘zgarib, yangilanib bormoqda. Tarjimonlar so‘nggi o‘zgarishlarni kuzatib borishlari va o‘zlarining lug‘at zaxiralarini yangilashlari kerak. Atamalar turli madaniyatlar va hududlarda turli ma’nolarga ega bo‘lishi mumkin. Tarjimonlar muayyan mamlakat yoki mintaqaning kontekstini va o‘ziga xos xususiyatlarini hisobga olishlari kerak. Ba’zi atamalar arxitektura va qurilish sohalarida bir necha ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Tarjimonlar bu nuqtai nazardan eng mos tarjimani tanlash uchun ehtiyot bo‘lishlari kerak. Muayyan loyiha va uning xususiyatlariga qarab, ba’zi atamalar individual tarjimani yoki hatto yangi atamalarni yaratishni talab qilishi mumkin. Tarjimonlar texnik atamalarni yozishda yoki maxsus punktuatsiyadan foydalanishda xatolarga yo‘l qo‘yishlari mumkin.

[1] Ne’matov H., Rasulov R. O’zbek tili tizimli leksikologiyasi asoslari. - Toshkent: O'qituvchi, 1995. - 128 b.; Saidova H. O‘zbek tilidagi hayvon nomlarining shaxs tavsifi sifatida qo‘llanilishi.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-3

Bunday muammo va xatolarga yo‘l qo‘ymaslik uchun arxitektura va qurilish sohasiga ixtisoslashgan tajribali va malakali tarjimonlarga ega bo‘lish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, arxitektura terminologiyasini tarjima qilishda aniqlik va professionallikni kafolatlash uchun soha mutaxassislari bilan hamkorlik qilish foydalidir. Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilish ushbu bilim sohasining o‘ziga xos xususiyatlari tufayli bir qator qiyinchilik va xatolarga duch kelishi mumkin. Arxitektura va qurilish sohasida umumiy so‘z va iboralardan farq qiladigan ko‘plab ixtisoslashtirilgan atamalar mavjud. Masalan, «poydevor» so‘zi ingliz tilida «foundation» deb tarjima qilinishi mumkin, lekin o‘z xususiyatlari va foydalanish kontekstlariga ega bo‘lgan maxsus «footing» atamasi ham mavjud. Tarjimadagi xatolar qurilish maydonchasida tushunmovchiliklarga yoki hatto xavfli vaziyatlarga olib kelishi mumkin. Masalan, "firewall" atamasini noto‘g "ri tarjima qilish" yong‘in devori o‘rniga "olovli" devor deb tarjima qilish texnik jihatdan tushunmovchiliklarni keltirib chiqarishi mumkin. Arxitektura-qurilish terminologiyasi mamlakat va mintaqaga qarab turlicha bo‘lishi mumkin. Masalan, qurilish standartlari va talablari turlicha bo‘lishi mumkin va bu ba’zi atamalarning tarjimasiga ta’sir qilishi mumkin. Arxitektura va qurilish loyihalari ko‘pincha boshqa tilda ma’nosiz tarjima qilish qiyin bo‘lgan murakkab tuzilmalar va konsepsiyalarni o‘z ichiga oladi. Ba’zi atamalar aniq qurilish an’analari va texnologiyalari uchun noyob bo‘lishi mumkin va ularning tarjimasi yangi atamalar yaratishni yoki kontekstni tushuntirishni talab qilishi mumkin.

Natija va muhokamalar

Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilishda xato va qiyinchiliklarning oldini olish uchun ushbu sohadagi mutaxassislarga murojaat qilish yoki ixtisoslashtirilgan lug‘at va resurslardan foydalanish, shuningdek, buyurtmachi yoki loyiha konteksti va talablarini hisobga olish muhimdir. Tarjimani sinchiklab tekshirish va tahrirlash ham mumkin bo‘lgan xatolarni bartaraf etishga yordam beradi. Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilish bilan bog‘liq muammo ko‘pincha bu sohada boshqa tilga to‘gri va aniq tarjima qilish uchun murakkab bo‘lishi mumkin bo‘lgan o‘ziga xos atama va tushunchalar mavjudligi bilan bog‘liq. Mana bu sohadagi tarjimonlar va mutaxassislar duch kelayotgan ayrim xato va qiyinchiliklar. Arxitektura-qurilish terminologiyasi oddiy nutqda mavjud bo‘lmagan o‘ziga xos so‘z va iboralarga boy. Tarjimonlar bunday atamalarni maqsadli tilda topa olmaydilar. Ba’zi atamalar turli mamlakatlar yoki hududlarda turli talqinlarga ega bo‘lishi mumkin. Bu esa chalkashlik va xatolarga olib kelishi mumkin.

Arxitektura va qurilish konsepsiyalari turli mamlakatlarda turlicha bo‘lishi mumkin, bu esa tushunish va tarjimadagi xatolarga olib kelishi mumkin.

Ushbu sohada qurilish loyihalarida tushunmovchilik va xatolarga yo‘l qo‘ymaslik uchun tarjimaning yuqori texnik aniqligi muhim ahamiyatga ega. Ushbu muammolarni muvaffaqiyatli hal etish uchun arxitektura-qurilish terminologiyasiga ixtisoslashgan tajribali va malakali tarjimonlarga ega bo‘lish, shuningdek, ixtisoslashtirilgan lug‘at va ma’lumotnomalar kabi resurslardan foydalanish muhimdir. Tarjimaning to‘griligiriligini ta’minlash uchun ushbu sohadagi ekspertlar bilan hamkorlik qilish ham foydali. Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilish tildagi farqlar, ushbu sohaning madaniy xususiyatlari va texnik xususiyatlari tufayli murakkab va xatolikka duchor bo‘lishi mumkin. Mana bu terminologiyani tarjima qilishda duch keladigan odatiy qiyinchilik va xatolardan ba’zilari. Arxitektura va qurilish sohalarida tor ixtisoslashgan ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin bo‘lgan o‘ziga xos atamalar ko‘pincha qo‘llaniladi. Sinonimlarni noto‘g‘ri tanlash yoki atamaning ma’nosini yetarlicha tushunmaslik tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Muhandislik va qurilish jihatlari bilan bog‘liq atamalarni tarjima qilish tegishli texnik normalar va standartlarni aniq va bilishni talab etadi. Texnik atamalarning noto‘g‘ri tarjima qilinishi qurilishda jiddiy xatolarga olib kelishi mumkin.

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

THE MULTIDISCIPLINARY JOURNAL OF SCIENCE AND TECHNOLOGY

VOLUME-5, ISSUE-3

Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilish tildagi farqlar, ushbu sohaning madaniy xususiyatlari va texnik xususiyatlari tufayli murakkab va xatolikka duchor bo‘lishi mumkin. Mana bu terminologiyani tarjima qilishda duch keladigan odatiy qiyinchilik va xatolardan ba’zilari. Arxitektura va qurilish sohalarida tor ixtisoslashgan ahamiyatga ega bo‘lishi mumkin bo‘lgan o‘ziga xos atamalar ko‘pincha qo‘llaniladi. Sinonimlarni noto‘g‘ri tanlash yoki atamaning ma’nosini yetarlicha tushunmaslik tushunmovchiliklarga olib kelishi mumkin. Muhandislik va qurilish jihatlari bilan bog‘liq atamalarni tarjima qilish tegishli texnik normalar va standartlarni aniq va bilishni talab etadi. Texnik atamalarning noto‘g‘ri tarjima qilinishi qurilishda jiddiy xatolarga olib kelishi mumkin. Arxitektura-qurilish terminologiyasini muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun ushbu sohadagi mutaxassislarga murojaat qilish, ixtisoslashtirilgan lug‘at va ma’lumotnomalardan foydalanish, shuningdek, yuqorida sanab o‘tilgan barcha qiyinchilik va xususiyatlarni hisobga olish muhimdir.

Ba’zi atamalar arxitektura va qurilish nuqtai nazaridan bir necha ma’noga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi «fasad» so‘zi «fasade» (binoning tashqi devori) va «frontage» (yo‘l yonidagi yer maydonining kengligi) ma’nosini anglatishi mumkin. Tarjima qilishda kontekstni hisobga olish va eng maqbul variantni tanlash muhimdir. Arxitektura terminologiyasi ko‘pincha tarjima qilish qiyin bo‘lgan o‘ziga xos atamalarni o‘z ichiga oladi. Masalan, «cantilever» (konsol) - pastki qismga tayanmasdan osiladigan konstruksiya elementidir. Tushunmovchiliklarni oldini olish uchun maqsadli tilda aniq analogni topish muhimdir.

Turli mamlakatlarda turli o‘lch ov tizimlari va o‘lchov birliklaridan foydalanish mumkin. Masalan, o‘lchamlarni fut va dyuymdan metr va santimetrga o‘tkazish aniq konversiyalarni talab qiladi.

Qurilish va arxitektura standartlari mamlakatdan-mamlakatga farq qilishi mumkin. Tarjimon texnik terminologiyani tarjima qilishda mahalliy standartlar va normativlarni hisobga olishi lozim.

Ba’zi atamalar bir alifbodan boshqasiga transkripsiya qilish uchun murakkab bo‘lishi mumkin. Bu talaffuz va tushunishda xatolarga olib kelishi mumkin. Arxitektura-qurilish terminologiyasini muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun boshlang‘ich va maqsadli tillarni yaxshi tushunish, shuningdek, xatolarning oldini olish va barcha nuanslarni hisobga olish uchun sohaga ixtisoslashgan mutaxassislar yoki resurslarga murojaat qilish muhimdir.

Arxitektura-qurilish terminologiyasini tarjima qilish murakkab bo‘lishi mumkin va turli mamlakatlar va tillar o‘rtasidagi madaniyat, an’analar va texnik nuanslardagi tafovutlar tufayli qiyinchilik va xatolar tez-tez uchrab turadi. Quyida arxitektura atamalarining ayrim misollari va ularni tarjima qilishda yuzaga kelishi mumkin bo‘lgan odatiy qiyinchiliklar keltirilgan. Ba’zi tillarda, masalan, ispancha tarjimalardan biri «cimentación» bo‘lishi mumkin, bu tom ma’noda «sementlash» degan ma’noni anglatadi.

Agar «cementatión» dan arxitektura nuqtai nazaridan foydalanilsa, bu tushunmovchilikni keltirib chiqarishi mumkin, chunki poydevor nafaqat sementdan, balki beton, tosh va boshqa materiallardan ham tayyorlanishi mumkin.

Ba’zi tillarda «fasad» so‘zi har xil ma’noga ega bo‘lishi mumkin, shu jumladan binoning old tomoni, uning tashqi ko‘rinishi va boshqalar. Fasadning «old tomoni» sifatida tarjimasi to‘liq bo‘lmasligi mumkin, chunki fasad detallar, bezaklar va arxitektura elementlarini ham o‘z ichiga oladi.

Masalan, ba’zi tillarda «tom» va «tom - chodirlar» orasidan farq qiladi.

Oyna (Window): Turli xil oynalar va oynalar har doim ham tarjima qilish oson bo‘lmagan o‘ziga xos nomlarga ega bo‘lishi mumkin. Masalan, «bay window» «balkon oynasi» yoki «erker» o‘rniga noto‘g‘ri tarjima qilinishi mumkin. Konstruksiya (Structure) Bu atama binoning devorlari, nurlari, ustunlari va boshqalar kabi turli elementlarini o‘z ichiga olishi mumkin. «Konstruksiya» tarjimasi

ISSN: 2582-4686 SJIF 2021-3.261,SJIF 2022-2.889,
2024-6.875 ResearchBib IF: 9.948 / 2024

yetarlicha aniq bo‘lmasligi mumkin, chunki u qaysi elementlar haqida gapirayotganini aniqlamaydi. Arklar (Arches). Turli xil arklar turli nomlarga ega bo‘lishi mumkin va ularni tarjima qilish qiyin bo‘lishi mumkin. Masalan, «ogival ark» va «yarim dumaloq ark» tushunmovchiliklardan qochish uchun aniq tarjimalarni talab qiladi. Arxitektura terminologiyasini muvaffaqiyatli tarjima qilish uchun loyihaning konteksti va o‘ziga xos tafsilotlarini hisobga olish muhimdir. Shuningdek, maslahatlar va tarjimalarni tuzatish uchun arxitektura va qurilish sohasidagi mutaxassislarga murojaat qilish foydalidir.

Xulosa.

Arxitektura va qurilish terminlarini tarjima qilish nazariyasi o‘zining murakkabligi va o‘ziga xosligi bilan ajralib turadi. Bu sohada tarjima jarayoni nafaqat tilni to‘g‘ri va aniq ishlatishni, balki sohaning texnik, madaniy va tarixiy kontekstini ham inobatga olishni talab etadi. Arxitektura va qurilish sohalaridagi terminlar ko‘pincha maxsus va o‘ziga xos bo‘lib, ularni to‘g‘ri va aniq tarjima qilish uchun chuqur bilim va mutaxassislik zarur.

Tarjimaning sifatini oshirish uchun, tarjimon nafaqat til bilimiga, balki qurilishning texnik jihatlari, global me'yorlar va madaniyatlararo tafovutlarni tushunishga ham ega bo‘lishi lozim. Bundan tashqari, tarjima metodlarining moslashuvchanligi, aniq va samarali muloqotning ta'minlanishiga yordam beradi. Arxitektura va qurilish terminologiyasini tarjima qilishda yuzaga keladigan muammolarni hal qilish uchun innovatsion yondashuvlar, texnologiyalar va metodologiyalarni qo‘llash juda muhimdir.

Shu bilan birga, bu sohada tarjima qilish nafaqat professional va ilmiy faoliyatni rivojlantirishga, balki xalqaro arxitektura va qurilish hamkorliklarini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Tarjimonlarning yuqori malakasi, arxitektura va qurilishning jahon standartlariga mos ravishda, to‘g‘ri va sifatli tarjima qilishni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Taranova E.N. Zamonaviy nazariy terminologiya muammolari, terminologik tadqiqotlarning yutuqlari va kamchiliklari / BelDU ilmiy gazetasi. Gumanitar fanlar seriyasi. – 2011. – No 24 (119) 2-son. -P. 142-149

2. Hakimova, G. G. Terminologiyaning alohida fan sifatida rivojlanishi va uning zamonaviy tilshunoslikdagi maqomi [Matn] / G. G. Hakimova // Boshqird universiteti xabarnomasi. - 2012. - T. 17, No 2. - B. 950-954.

3. Мякишева Е.А. Стилистические особенности научно-технического текста // Гуманитарные научные исследования. 2018. № 5 [Электронный ресурс].

4. B. Dehqonov, N. Usanova Sanoat va arxitektura tovarlari reklama shiorlarini shakllantirishda neologizmlarning qo`shilish tarkibi. Sharq Uyg'onish davri: Innovatsion, ta'lim, tabiiy va ijtimoiy fanlar 2022 859-862-betlar.

5. Dehqonov B. Arxitektura terminologiyasining rus tiliga kirib borishi. Sharq Uyg'onish davri: innovatsion, ta'lim, tabiiy va ijtimoiy fanlar. 2022 yil 294-294-betlar.